

DŽEROMAS SEIMŪRAS BRUNERIS IR DŽONAS DIUJIS: PAŽINIMO IR PATYRIMO JUNGTYS

*Šarūnas Gerulaitis,
Mykolo Romerio universitetas*

SANTRAUKA

Esė analizuojamas Džeromo Seimūro Brunerio (Jerome Seymour Bruner) ir Džono Diujo (John Dewey) požiūris į aplinką, kurioje vyksta ugdymosi procesas, lyginamas konstruktyvizmo filosofijos krypties – pozityvizmo ir pragmatizmo – klasikų požiūris į ugdymą. Šie mokslininkai augo ir kūrė toje pačioje amerikietiškoje švietimo sistemoje, priešinosi to meto esančiai bihevioristinei ugdymo filosofijai, ieškojo naujų idėjų, tarkim, kaip mokytis iš patirties, per praktiką, kaip prasmingą veiklą nukreipti į mokymą(si), taip pat reformavo to meto švietimo sistemą. Atsižvelgiant į šiandienos aktualų – įtraukųjį – ugdymą, galima teigti, kad Dž. S. Brunerio idėjos – aktyvus mokinio mokymasis, spiralinis mokymasis ir pastoliavimas – yra aktualios ir prasmingos. Dž. Diujo mokykla – atvira, demokratiška, leidžianti skleistis ir augti kiekvienam, – turi būti „gyva“ tam, kad mokiniai išmokytų spręsti savo ar visuomenės problemas, su kuriomis susiduria ir mokykloje, ir už jos ribų. Čia prasmingai siejasi ir Marijos Lukšienės išsakytas teiginys, kad reikia kurti atvirą žmogų, o per jį – atvirą kultūrą. Kultūros ir žmogaus atvirumas neatskiriamas nuo demokratiškumo (Lukšienė, 2013).

Reikšminiai žodžiai: Džeromas Seimūras Bruneris, Džonas Diujis, aktyvus mokymasis, patirtinis mokymas, įtraukusis mokymas.

DOI: <http://dx.doi.org/10.5200/GE.2023.7>

*Kiekvienas žmogus tam tikru atžvilgiu yra toks pat kaip ir visi kiti,
tam tikru atžvilgiu – toks kaip kai kurie kiti,
tam tikru atžvilgiu – toks kaip niekas kitas.*

H. Murray

Greiti pokyčiai visuomenėje – sparti technologijų, klimato ir ekonomikos kaita – skatina keistis, reaguoti, išnaudoti galimybes ir prisitaikyti prie pokyčių. Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ nurodomas siekis – skatinti esminius visuomenės pokyčius ir sudaryti sąlygas formuoti kūrybingai, atsakingai ir atvirai asmenybei.

Kiekvienas žmogus konstruoja socialinę tikrovę – tai esminis socialinio konstruktivizmo postulas. Tikrovės kūrimas nėra paprastas žmogaus žinių, gebėjimų ar įgūdžių atspindys – tai daroma savaip ir tam didelę įtaką turi žmogaus pripažįstamos vertybės. O jos siejamos su ugdymu ir kultūra. Kuriama žmogaus tikrovė tampa jo realybe, jo būtimi ir lemia jo elgseną. Šiandieninėje mokykloje visi mokiniai neturėtų būti mokomi vienodai, t. y. tais pačiais būdais ir tų pačių dalykų vienu metu. Ilgą laiką buvusį kolektyvinį ugdymą keičia individualus, asmens gebėjimus atitinkantis ugdymas. Šiame esė pasirinktas analizuoti Džeromo Seimūro Brunerio ir Džono Diujo požiūris į aplinką, kurioje vyksta ugdymosi procesas. Lyginant konstruktivizmo filosofijos krypties – pozityvizmo ir pragmatizmo – klasikų požiūrius daugiausia remtasi Dž. S. Brunerio „The process of Education“ (1960) ir Dž. Diujo „Demokratija ir ugdymas“ (2013) darbais.

Džeromas Seimūras Bruneris (Jerome Seymour Bruner, 1915–2016) – vienas iš JAV žinomų XX a. – XXI a. pradžios mokslininkų, gyvenęs amerikietiškoje kultūroje. Jis savo atliekamais darbais turėjo įtakos psichologijos ir pedagogikos mokslų raidai. Dž. S. Bruneris tyrinėjo pažinimo reiškinius – suvokimą, atmintį ir mokymąsi. Jis aiškiai pasisakė už kultūrinės psichologijos discipliną, nes psichinė veikla yra priklausoma nuo socialinio konteksto. Taigi, jam buvo sunku suprasti, kas vyksta mūsų protuose, neatsižvelgiant į kultūrinį kontekstą.

Džonas Diujis (John Dewey, 1859–1952) – amerikiečių filosofas, psichologas ir pedagogas, švietimo reformatorius, kurio idėjos turėjo įtakos švietimui ir socialinėms reformoms. Jis pripažintas kaip vienas iš filosofinės krypties – pragmatizmo – mokyklos atstovų. Jo pragmatizmo teorija grindžiama į praktiką ir į prasmingą veiklą orientuotu mokymu(si). Mes, anot jo, esame organizmai, neišvengiamai reaguojantys į mus supantį, nuolat kintantį pasaulį.

Analizuojant šių filosofų kūrinius ir apie jų nuveiktus darbus rašančius kitus mokslininkus, esė aiškintasi ir lygintos jų sampratos apie aplinkas, kuriose vyksta ugdymosi procesas, konkrečiau apie mokyklą, jos paskirtį, ugdymo organizavimo galimybes, formuojamą kultūrą. Ieškota akcentų, kurie išryškintų šių filosofų pagrindinius ugdymo principus, santykį su visuomene, kultūra. Remtasi ir asmenine pedagogine patirtimi.

Analizuojant Dž. S. Brunerio darbus, įstrigo jo išsakyta mintis, kad „bet koks dalykas gali būti veiksmingai mokomas tam tikra intelektualiai sąžininga forma bet kuriam vaikui bet kuriame vystymosi etape“ (Bruner, 1960). Ši mintis rodo ugdymo atvirumą ir kartu koduoja kitokias ugdymo prieigas. Nuo 1967 m. Dž. S. Bruneris susidomėjo tuo, kaip vaikai lavina savo protinius gebėjimus, kaip jie įgyja naujų žinių. Tuo metu mokytojas buvo laikomas svarbiausia mokymosi

proceso figūra, kurio užduotis buvo perduoti informaciją, kurią mokiniai, gavę pasyviu būdu, turėjo įsiminti. Dž. S. Bruneris suprato, kad šis veiksmų atlikimo būdas neatitinka to, ką jis atrado apie žmogaus proto galimybes. Todėl jis sukūrė naują mokymosi teoriją, pagal kurią besimokantieji yra aktyvūs veikėjai, o ne pasyvūs besimokantieji, t. y. mokiniai turi aktyviai kurti savo žinias, generuoti savo sukurtas schemas ir kategorijas bei pasiūlyti naujų idėjų. Viena svarbiausių šios teorijos dalių yra mintis, kad ankstesnės mokinio turimos struktūros iš esmės nulems tai, ko mokinys gali ir ko negali išmokti. Viena žinomiausių Dž. S. Brunerio teorijų – mokymasis iš atradimų. Jo esmė – pats mokinys įgyja žinių (Bruneris, 1960). Taip mokiniai mokosi ne pasyviai, kaip manyta anksčiau, bet aktyviai – skatinamas poreikis ugdyti mokinių smalsumą, tyrinėjimą ir savarankiškumą. Jo manymu, pedagogai turi siekti tobulinti tokius mokinių įgūdžius kaip rašytinė ir žodinė raiška, samprotavimai, kognityvinis lankstumas, problemų sprendimas, loginis ir kūrybinis mąstymas. Ši teorija iš esmės prieštarauja tradicinei švietimo nuostatai, pagal kurią mokiniai turi pasyviai perimti iš išorės gaunamas žinias. Nors Dž. S. Brunerio idėjos niekada nebuvo įgyvendintos visame pasaulyje, kaip jis norėtų, šiandien yra keletas eksperimentinių centrų, kurie praktikoja jo teorijas apie mokymąsi iš atradimų.

Remiantis skaityta literatūra yra išskiriamos trys svarbiausios Dž. S. Brunerio idėjos, kurios, šio esė autoriaus manymu, ir šiandien yra aktualios, o tuo metu buvo novatoriškos, patobulinusios švietimo praktiką:

1. *Aktyvus mokinio mokymasis* (šaltiniuose nurodyta, kad tai kognityvinė revoliucija). Dž. S. Bruneris pradėjo tyrinėti besimokančiųjų psichinę patirtį ir tuo remdamasis priėjo prie išvados, kad mokiniai mokosi problemų sprendimo ir procedūrų, taigi mokiniai aktyviai kuria savo žinias. Mokymasis, kaip žinių perdavimo procesas, grindžiamas idėja, kad pagrindinė mokytojo užduotis – supažindinti mokinius su faktais, principais ir taisyklėmis, kurių jie turi išmokti, atsiminti ir taikyti.

2. *Spiralinis mokymasis*. Mokslininkas atkreipė dėmesį į formalųjį švietimą ir sukūrė spiralinės mokymo programos idėją. Parengęs dalyko programą (t. y. temą), atitinkančią amžių, ir pereidamas nuo paprasto prie vis gilesnio ir sudėtingesnio temos traktavimo jis laikėsi nuomonės, kad bet kokio amžiaus vaiką galima išmokyti bet kurio dalyko. Spiralinėje mokymo programoje remiamasi Dž. S. Brunerio pažinimo raidos teorija. Jis nustatė tris būdus arba „režimus“, kaip informacija vaizduojama galvoje. Tai, kad žinios gali būti pateikiamos įvairiais būdais, rodo, kad mokytojais turėtų apsvarstyti galimybę keisti mokymą, atsižvelgdami į besimokančiųjų raidos lygį. Pavyzdžiui, kol mokiniai dar negali

suprasti abstrakčių uždavinių, jie gali būti supažindinami su matematinėmis sąvokomis ir paprasčiausiomis skaičiavimo operacijomis. Dž. S. Bruneris, teigdamas, kad tam tikros sąvokos negalima mokyti, nes mokiniai jos nesupras (t. y. jie nėra pasirengę), norėjo pasakyti, kad mokiniai nesupras sąvokos taip, kaip mokytojai planuoja mokyti. Mokslininkas (1960) gerai žinomas dėl savo prieštarinčiai vertinamo teiginio, kad bet kokią turinį prasminga mokyti bet kokio amžiaus mokinius, jei jis pateikiamas jiems suprantamu būdu.

3. *Kompetentinga kitų pagalba* arba, kaip jis rašė, „pastoliavimas“. Paveiktas gerai žinomo psichologo L. Vygotskio, Dž. S. Bruneris tikėjo, kad mokinio socialinė aplinka atlieka lemiamą vaidmenį mokymosi procese. Suaugusieji bendrauja su vaikais, kad padėtų jiems išspręsti problemas ir įvaldyti užduotis, kurių jie tiesiog negali atlikti. Žvelgiant plačiau į Dž. S. Brunerio idėjas, galima teigti, kad suaugusieji sukūrė aplinką, kurioje mokiniai tyrinėja ir sprendžia problemas autentiškame, prasmingame kontekste, taip sukuriamos sąlygos mokiniams būti motyvuotiems, savarankiškesniems, labiau įsitraukiantiems į mokymąsi. Jis siekė sukurti savarankiškus, nepriklausomus, besimokančius ir mąstančius asmenis.

Skaitant Dž. Diujo darbus aiškėja, kad jis ypatingą dėmesį skyrė mokinių veiklai. Jis teigė, kad „klaidinga manyti, kad mokykloje mes visiškai nieko nepatiriame, o tik įgyjame žinių“. Pasak jo, mokiniai geriau mokosi, kai sąveikauja su aplinka ir yra įtraukiami į mokyklos gyvenimą. Jis atmetė daug tuo metu buvusių populiarių teorijų, tarkim, bihevizizmą, dėl to, kad jos buvo pernelyg supaprastintos, nepakankamai apibūdintas mokymosi procesas. Dž. Diujis teigė, kad ugdymas gali būti veiksmingas tik tada, kai mokiniai turi tinkamas mokymosi galimybes, kurios leidžia jiems susieti dabartines žinias su ankstesne patirtimi ir turimomis žiniomis. Mokslininkas yra sakęs: „Geras mokymas ir mokymasis labai priklauso nuo tinkamos medžiagos parinkimo.“

Dž. Diujis taip pat kalbėjo apie tai, kad turi būti tarpdisciplininė mokymo programa, kurioje daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama kelių dalykų jungimui. Pasak jo, tai padėtų mokiniams laisvai įeiti ir išeiti iš klasės. Taip mokymdamiesi mokiniai gali atskleisti savo interesus ir susikurti savo konkrečių žinių įgijimo ir pritaikymo metodą. Anot Dž. Diujo, mokytojas turi stebėti mokinių interesus, laikytis nurodymų ir padėti jiems ugdytis problemų sprendimo įgūdžius. Reikia pastebėti, kad tuo metu buvo įprasta, jog mokytojas visą dieną stovėdavo priešais mokinių grupę ir teikdavo jiems informaciją. Mokinių užduotis buvo perimti informaciją, o mokytojo – patikrinti tai egzamino ar kitokio rašytinio testo forma. Dž. Diujis apibūdina visiškai kitokią mokytojo funkciją. Anot jo, mokytojas turėtų tik pateikti pagrindinę informaciją, o mokiniai turėtų dirbti

kartu grupėse, nagrinėdami sąvokas. Taip mokantis turėtų prasidėti pokalbis ir diskusija, atsirasti vertingas bendradarbiavimas. Kaip ir šiandien, taip ir anuomet egzaminas raštu atlieka svarbų vaidmenį, pažangai sekti ypač svarbūs pristatymai, projektai ir kiti vertinimo metodai. Tais laikais tai buvo novatoriška idėja. Ypač revoliucingas Dž. Diujo požiūris į mokymą ir mokymąsi per tyrinėjimą. Jo manymu, mokytojai turėtų puoselėti atvirumą, kartu įsipareigodami reflektiviai mokytis iš patirties, būti pasirengę patirti dviprasmiškumą ir naudotis problemomis kaip galimybe giliau suprasti save, mokinius, dalyką ir kontekstą.

Dž. Diujis taip pat daug dėmesio skyrė kritinio mąstymo įgūdžių ugdymui, t. y. tokiam ugdymui, kai mokiniai įsitraukia į intelektualinius apmąstymus ir tyrimus, kritikuoja, tikrina ir vertina žinių teiginius, kuria sąsajas, taiko savo supratimą įvairiose situacijose ir gilinasi, o ne gauna greitus atsakymus ar skubotai perteiktą turinį. Dž. Diujo ugdymo filosofija pabrėžia vaizduotės svarbą mąstymui ir mokymuisi bei mokytojų siekį suteikti mokiniams galimybę svarstyti ir tyrinėti.

Dž. Diujis teigė, kad individai mokosi ir auga dėl patirties ir sąveikos su pasauliu. Dėl šių sąveikų ir patirčių mokiniai nuolat kuria naujas sąvokas, idėjas, praktiką ir supratimą – tai padeda besimokančiajam kaupti gyvenimo patirtį ir didinti socialines sąveikas. Dž. Diujo teigimu, sąveika ir bendravimas, orientuoti į bendrų prasmų stiprinimą ir gilinimą, didina mokymosi ir vystymosi potencialą. Kai mokiniai dalijasi idėjomis ir reikšmėmis grupėje, jie turi galimybę apsvarstyti, perimti ir dirbti su kitų mokinių perspektyvomis, idėjomis ir patirtimis. Ši išsakyta mintis labai svarbi ir mūsų šiandieninei mokyklai.

Dž. Diujis teigė, kad žmogus yra „socialinis gyvūnas“, negalintis gyventi be kitų. Antraip neturėtų galimybių dalytis savo patyrimu, išvalgomis, jo pasaulis taptų primityvus, apribotas artimiausios aplinkos. Mokslininkas akcentavo ne tik mokymąsi iš asmeninio patyrimo, bet ir iš platesnės aplinkos, konteksto, kuriame jie veikia arba vienaip ar kitaip yra jo veikiami. Jo manymu, bet kuri visuomenė gali būti vertinama pagal tai, kaip plačiai ir sąmoningai joje dalijamasi, nes socialinė izoliacija ne tik riboja, bet ir mažina galimybes, riboja laisvę atrasti įvairovę. Kaip asmuo negali augti be kitų, taip ir visuomenė negali augti be pavienių asmenų. Mokykla laikoma mažu visuomenės modeliu, kuriame mokomasi mąstyti ir atsakingai veikti, prisiimti visą atsakomybę už galutinius veiklos padarinius. Pasak mokslininko, mokykla yra informacijos perdavimo tam tikrais ugdomaisiais bendravimo būdais socialinė institucija, kuri turi:

- kurti supaprastintą aplinką;
- apsaugoti bręstančią asmenybę nuo nepriimtino socialinės aplinkos poveikio;

- sušvelninti nepageidaujamą socialinės aplinkos įtaką ir kiekvienam žmogui užtikrinti galimybę įveikti apribojimus, su kuriais jis gali susidurti dėl savo priklausymo kokiai nors uždaresnei grupei, leisti užmegzti daugiau ryšių su kitų sluoksnių atstovais.

Dž. Diujo manymu, visos trys dedamosios yra svarbios, padedančios mokiniai pasinaudoti savo įgimtomis savybėmis, gebėjimais ir juos tobulinti, siekti užsibrėžtų tikslų. Mokiniai drauge veikdami, spęsdami problemas mokosi ne tik pažinti pasaulį, bet ir jame gyventi bei sugyventi, kelti tikslus ir kartu jų siekti. Pasak Dž. Diujo, mokyklos misija – kiekvieno atskiro individo pasaulėžiūroje suderinti skirtingų bendruomenių, kurioms jis priklauso, poveikį. Kyla pavojus skirtingose bendruomenėse pradėti skirtingai mąstyti ir jausti. Pasak jo, mokyklai tenka ir įtraukimo, ir pastovumo užtikrinimo funkcija.

Dž. Diujis vertino realaus gyvenimo kontekstą ir problemas kaip ugdomąją partitį. Jei mokiniai tik pasyviai suvokia problemą ir prasmingai, emociškai bei reflektyviai nepatiria jos pasekmių, mažai tikėtina, kad jie pritaikys ir peržiūrės savo įpročius ar susikurs naujus arba tai padarys tik paviršutiniškai. Mokiniai geriausiai mokosi tada, kai jie yra įtraukiami. Svarbu kurti idėjas, veiklą ir renginius, kurie skatintų mokinių susidomėjimą ir į kuriuos būtų galima orientuoti mokymą. Mokymas ir paskaitos gali būti labai tinkami, jei jie yra nukreipti į pagalbą mokiniams analizuoti arba plėtoti intelektualinį konkrečios ir reikšmingos situacijos suvokimą. Taigi, vienas iš svarbių šiandienos švietimo iššūkių – nebijoti įsileisti gyvenimą į ugdymą, į mokyklą, ją „daryti gyvą“ – funkcionuojančią, artimą tiems, kurie joje yra, nes kitaip, anot Dž. Diujo, mokykla taps pati sau uždara ir „negyva“ vieta, o mokymasis – mistine veikla, nes mokiniai imituos, bet neišmoks spręsti savo ar visuomenės problemų, su kuriomis susidurs ir mokykloje, ir už jos ribų.

LITERATŪRA

1. Bruner, J. (1960). *The process of Education*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.
2. Brünken, R., Plass, J. L., Leutner, D. (2003). Direct measurement of cognitive load in multimedia learning. *Educational Psychologist*, 38 (1), 53–61.
3. *Curriculum Design and Classroom Management: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. (2015). Information Resources Management Association. IGI Global: International Academic Publisher.
4. Dewey, J. (2013). *Demokratija ir ugdymas. Įvadas į ugdymo filosofiją*. Klaipėda: Baltic Printing House.
5. Duoblienė, L. (2011). *Ideologizuotos švietimo kaitos trajektorijos*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

6. Duoblienė, L. (2020). *Apie „naujuosius vasiukus“ Lietuvoje: mokytojų rengimo centrų kūrimas*. Bernardinai.lt [Žiūrėta 2023 m. balandžio 24 d.]. Prieiga internete: <https://www.bernardinai.lt/apie-naujuosius-vasiukus-lietuvoje-mokytoju-rengimo-centru-kurimas/>.
7. *Information Resources Management Association USA*. (2015). Information Science Reference.
8. Kairė, S. (2013). Ugdantis patyrimas J. Dewey filosofijoje. *Acta pedagogica Vilnensia*, 30, 34–46.
9. Kišonienė, R., Dudzinskienė, R. (2007). *Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymo(si) poreikių, ugdymo turinio individualizavimas*. Vilnius: Sapnų sala.
10. *Learning. Educational Psychologist*, 38(1), 53–61. [Žiūrėta 2023 m. balandžio 24 d.]. Prieiga internete: https://doi.org/10.1207/S15326985EP3801_7.
11. Lukšienė, M. (2013). *Jungtys*. Vilnius: Alma littera.
12. Schunk, D. H. (2012). *Learning Theories, an Educational Perspective* (6th ed.). Boston.
13. *The Editors of Encyclopaedia Britannica*. [Žiūrėta 2023 m. balandžio 24 d.]. Prieiga internete: <https://www.britannica.com/biography/Jerome-Bruner>.
14. *The Education Hub*. [Žiūrėta 2022 m. gruodžio 28 d.]. Prieiga internete: <https://theeducationhub.org.nz/dewey-educational-philosophy/>.
15. *Ugdymas(is) paradigmų kaitoje*. (2016). [Žiūrėta 2022 m. gruodžio 28 d.] Prieiga internete: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2018/03/Ugdymas-paradigmu-kaitoje.pdf>.

JEROME SEYMOUR BRUNER AND JOHN DEWEY: CONNECTIONS OF COGNITION AND EXPERIENCE

Šarūnas Gerulaitis

Summary

The essay analyses Jerome Seymour Bruner's and John Dewey's approach to the environment in which the educational process takes place, comparing the classical approaches to education of the constructivist philosophical trends of positivism and pragmatism. The scholars examined grew up and worked within the same American educational system, resisting the biheuristic educational philosophy of the time, seeking new ideas such as learning from experience, learning through practice, establishing a direction of meaningful activity towards learning; reforming the educational system of the time. In the context of today's relevance - inclusive education - J.S. Bruner's ideas - active student learning, spiral learning and pastolisation are relevant and meaningful. Dewey's school - open, democratic, allowing everyone to flourish and grow - needs to be 'alive', so that students learn to solve problems of their own and of society in general, which arise within and beyond the school's premises. This is the point at which Lukšienė's statement about how we need to create an open person and, through him, an open culture, ties in. The openness of culture and the openness of the person is inseparable from democracy (Lukšienė, 2013).

Keywords: Jerome Seymour Bruner, John Dewey, active learning, experiential learning, inclusive education.